

Czytania

można
nauczyć

Elżbieta Brzezicka

*Czytanie bez myślenia na nic;
A myślenie bez czytania
też niedaleko prowadzi.*

J. I. Kraszewski

Czytanie ze zrozumieniem odgrywa bardzo ważną rolę w życiu każdego człowieka. Przyczynia się do rozwoju osobistego, decyduje o powodzeniu w nauce, wyznacza drogę do osiągnięcia zaplanowanego celu, pomaga w życiu codziennym. Wiek XXI to czas ogromnych zmian w technice i nauce, które niosą ze sobą coraz więcej objaśnień, instrukcji, informacji. Na rynku pojawiają się nowe urządzenia, które każdy z nas chciałby posiadać. Telefony komórkowe, GPS-y, telewizory, komputery, odtworzacze itp. ułatwiają człowiekowi pracę lub uprzyjemniają czas. Jednak korzystanie z tych wszystkich urządzeń wymaga umiejętności czytania, myślenia, analizowania. Modne ostatnio stało się powiedzenie „Trochę techniki i od razu się gubisz”. Czy oznacza to, że nie potrafimy czytać ze zrozumieniem? Problem ten dotyczy nie tylko Polaków, ale wielu państw

na świecie. W roku 2000 powstał Międzynarodowy Program Oceny Umiejętności Uczniów PISA (Programme for International Student Assessment)¹. Jego celem jest uzyskanie porównywalnych danych o umiejętnościach uczniów, którzy ukończyli 15. rok życia. Program obejmuje trzy podstawowe dziedziny: czytanie ze zrozumieniem, matematykę i rozumowanie w naukach przyrodniczych.

Analizując wyniki, zauważamy, że w roku 2000 polscy 15-latkowie w czytaniu ze zrozumieniem zdobyli średnio 479 punktów, czyli poniżej średniej (średnia dla OECD wynosiła 500 punktów), trzy lata później 497 punktów, zaś w 2006 roku – 508 punktów, co dało im 8 miejsce (najlepszy wynik uzyskała Korea z 556 punktami; przed Polską znalazły się także:

¹ O badaniach PISA piszemy na s. 22.

Finlandia, Hongkong-Chiny, Kanada, Nowa Zelandia, Irlandia, Australia i Liechtenstein). Analizując powyższe dane, widzimy, że polscy uczniowie znacznie poprawili swoje wyniki w umiejętności korzystania z tekstów – czytania ze zrozumieniem.

Wszystkie dzieci rozpoczynające naukę w szkole nastawione są na sukces. Podstawą jego osiągnięcia jest opanowanie umiejętności czytania. Ogromną rolę pełni tu nauczyciel, który według Eve Malmquist powinien:

- wyrobić sobie możliwie najszerszy pogląd o stopniu dojrzałości dziecka i o zasobie posiadanych przez nie doświadczeń,
- obserwować każde dziecko, by rozpoznać jego potrzeby oraz zainteresowania,
- znaleźć u dziecka motywację do uczenia się czytania, wzbu-

- dział z zainteresowaniem czytaniem,
- rozwijać mowę dziecka,
 - przyzwyczajając dziecko do słuchania nauczyciela i kolegów w klasie,
 - stosować różne ćwiczenia rozwijające percepcję słuchową,
 - bogacić zasób słów dziecka i rozszerzać zasób jego doświadczeń,
 - przygotować drogą specjalnych ćwiczeń dobrą technikę poruszania oczami, która przysłuży się nauce czytania.

Kiedy zatem mówimy o dojrzałości dziecka do rozpoczęcia nauki czytania?

Problem ten przedstawiany jest w literaturze przez wielu autorów. Eve Malmquist uważa, że dojrzałość do nauki czytania warunkuje ogólna dojrzałość fizyczna, odpowiedni poziom inteligencji, rozwój percepcji wzrokowej i słuchowej, koordynacja motoryczna na odpowiednim poziomie, prawidłowa wymowa, rozwój myślenia pojęciowego. Helena Malendowicz twierdzi, że opanowanie umiejętności czytania wymaga dojrzałości umysłowej (na dojrzałość umysłową wpływa rozwój intelektualny, zdolność koncentracji uwagi, poziom percepcji), prawidłowego rozwoju mowy (opanowanie dostatecznego zasobu słów w słownictwie czynnym i biernym), odpowiedniej sprawności fizycznej. Anna Brzezińska zaś nie docenia roli sprawności językowych, uważa, że przygotowanie dziecka do nauki czytania obejmuje sferę procesów psychomotorycznych (funkcje analizatora wzrokowego, słuchowego, kinestetyczno-ruchowego, aparat artykulacyjny i sprawność manualną), sferę procesów poznawczych

(głównie myślenie, dla którego materiałem jest zasób pojęciowy dziecka) i sferę procesów emocjonalno-motywacyjnych warunkujących nastawienie dziecka do nauki czytania.

Z powyższego wynika, że czytanie jest procesem złożonym i tylko dokładna znajomość warunków jego powstawania daje możliwość osiągnięcia sukcesu.

Analizując dalej czynności nauczyciela, zauważamy, że powinien on systematycznie dążyć do rozwoju słownictwa dziecka oraz do rozszerzania jego doświadczeń, stwarzając okazje do spontanicznych wypowiedzi, opowiadania, obserwacji obrazków o różnej, bogatej tematyce. Dziecko musi zdobywać umiejętność spostrzegania oraz mówienia. Pomocne są tu również historyjki obrazkowe, które są ulubioną pomocą służącą wypowiedzi. Istotne jest także prowadzenie ćwiczeń sprzyjających umiejętności słuchania. Mowę i słuch możemy ćwiczyć, przedstawiając proste inscenizacje podczas czytania i opowiadania i rozmowy na różne tematy. Wskazane jest również prowadzenie różnego rodzaju zabaw na rymowanie – znalezienie rymu dla jakiegoś słowa, tworzenie obrazków ze słów, które się rymują. Są to bardzo przydatne ćwiczenia rozwijające słuch fonematyczny. Język mówiony stanowi podstawę nauki czytania, ale dziecko najpierw musi umieć rozróżnić litery, wychwycić podobieństwa i różnice. Dlatego przydatne są ćwiczenia w znajdowaniu szczegółów, elementów różniących obrazki, określonych kształtów figur, porównywania ich i opowiadania. Ćwiczenia te prowadzone są podczas nauki czytania, ale należy pamiętać, że równoległe ze zdobywaniem umiejętności

czytania rozpoczyna się wdrażanie do czytania ze zrozumieniem. Początkowo rozumienie dotyczy tylko znajomości znaków graficznych i nazywania ich. Z czasem powstają sylaby, wyrazy i zdania. Dopiero na etapie wyrazu kształtuje się umiejętność łączenia znaczeń poszczególnych słów w jedną sensowną całość.

Ryszard Więckowski wyróżnił podstawowe rodzaje czytania w klasach początkowych, potrzebne do rozumienia tekstu. Są to:

- czytanie płynne – dziecko czyta tekst pełnymi wyrazami,
- czytanie poprawne – dziecko wymawia wszystkie głoski starannie, nie przekręca liter, nie opuszcza wyrazów ani ich nie dodaje,
- czytanie biegle – polega na stosowaniu właściwego tempa czytania, umożliwiającego uchwycenie treści poszczególnych wyrazów, płynnie i poprawnie odczytanych.

W kształceniu zintegrowanym różni się dwie formy czytania – głośne i ciche. Czytanie głośne częściej ćwiczone jest w klasach pierwszych w pierwszym półroczu. Uczniowie doskonaliły wówczas technikę czytania oraz poprawną wymowę dźwięków, a nauczyciel ma możliwość zaobserwowania, które dzieci mają problemy w czytaniu. Nie wszystkie dzieci opanują tę umiejętność w tym samym stopniu, dlatego należy pamiętać, aby stworzyć odpowiednie sytuacje do czytania głośnego. Można czytać fragmenty, które są odpowiedzią na zadawane pytania, opisami przedstawionych ilustracji bądź urywkami tekstu, który podobał się szczególnie. Czasami tekst jest czytany w całości przez nauczyciela, aby wskazać wzorową interpretację. Jeśli

uczniowie nie znają tekstu, powinni mieć zamknięte książki. Uczenie się głośno wiersza, języków obcych lub wyrazów trudnych staje się wtedy łatwiejsze.

Ulubioną formą czytania głośnego, a zatem często ćwiczoną, jest czytanie z podziałem na role; ulubioną, ponieważ każdy chętnie utożsamia się z postacią, którą reprezentuje. Czytanie z podziałem na role jest zadaniem trudnym, łączy bowiem umiejętność czytania poprawnego, rozumienia tekstu, wejścia w role w określonym momencie. Taka forma czytania mobilizuje do koncentracji uwagi i zachęca do sięgania po książkę.

Podstawą powodzenia szkolnego jest czytanie ciche, które kontynuowane jest przez cały okres kształcenia, a po ukończeniu nauki ułatwia funkcjonowanie w życiu społecznym. Prowadzone badania nad tym zagadnieniem wskazały, że należy je wprowadzać w klasie pierwszej, równoległe z czytaniem głośnym. Eve Malmquist określa je jako czytanie „dla życia”. Ma ono indywidualny charakter, ponieważ każde dziecko pracuje w tempie najbardziej mu odpowiadającym. Zaskakujący jest fakt, że w większości wypadków tekst przyswajany jest i zapamiętywany łatwiej przy czytaniu cichym niż głośnym. Musimy pamiętać, że obydwie formy czytania – głośne i ciche – mają doskonalić czytanie ze zrozumieniem. W klasie drugiej i trzeciej uczniowie wprawiają się w czytaniu ze zrozumieniem przez czytanie lektur. Zaczynają się wówczas kształtować zainteresowania i zamiłowania czytelnicze, ale zjawisko to zależy wyraźnie od poziomu opanowania techniki czytania. Dobrze czytający na ogół chętnie sięgają po książki, a dzieci czytające słabo nie wykazują chęci samodzielnego czytania. W takich przypadkach należy starać się pomóc dzieciom przezwyciężyć tę trudność. Uczniom rozpoczynającym naukę czytania należy dobrać książki o dużej czcionce, ułatwiającej czytanie, i zawierające dużo barwnych ilustracji.

Według wymagań programowych dotyczących czytania ze zrozumieniem po I etapie nauczania uczeń osiąga następujące umiejętności:

- czyta po cichu i głośno ze zrozumieniem, wyodrębniając w tekście literackim:
 - postacie główne i drugorzędne,
 - charakterystyczne cechy bohaterów,
 - wydarzenia decydujące o zmianie postępowania bohaterów,
 - kolejność zdarzeń,

- wzajemne zależności między zdarzeniami,
- zdarzenia istotne i mniej istotne,
- fragmenty tekstu na określony temat,
- czas i miejsce akcji,
- fragmenty tekstu, zawierające np. opis, dialog;

- czyta ze zrozumieniem teksty o różnorodnej tematyce (matematyczne, przyrodnicze) oraz instrukcje i polecenia,
- czyta ze zrozumieniem symbole, wykresy, tabelki, zestawienia wynikające z realizowanych treści w zakresie różnych edukacji oraz skróty, teksty użytkowe, plany, rozkłady jazdy i elementy mapy.

Aby osiągnąć powyższe umiejętności, należy stosować różne metody i formy usprawniające czytanie ze zrozumieniem. Mogą to być metody tradycyjne, oparte na słowie, oglądzie i praktycznym działaniu bądź metody aktywizujące – gier dydaktycznych, burzy mózgu, dramy lub inne. Przedstawiona literatura dotycząca tego tematu i liczne publikacje uwzględniają również drzewo decyzyjne do oceny działań, osób; mapy mentalnej do wizualnego opracowania problemów i pojęć. Dobór metod powinien zależeć od osiągnięcia umiejętności, jakie wyznacza nam cel lekcji. Najlepsze będą metody, które aktywizują i motywują ucznia oraz dają możliwość praktycznego zastosowania zdobytej wiedzy.

Wdrażanie do czytania ze zrozumieniem powinno odbywać się codziennie za pomocą przygotowanych wcześniej i przemyślanych ćwiczeń. Muszą być one dostosowane do intelektualnych możliwości dziecka. Powinny również być opracowane na podstawie tekstu, który będzie ciekawy dla dzieci i będzie zawierał elementy sprzyjające poznaniu, dotyczące życia codziennego, np. ulotki, wykresy, rozkłady jazdy, artykuły z czasopism, ogłoszenia itp. Ćwiczenia powinny zachowywać zasadę stopniowania trudności, dlatego mogą powtarzać się na kolejnych poziomach edukacyjnych, ale w nieco zmienionej formie. Musimy pamiętać, że mają rozwijać słuch przez dostrzeganie, rozpoznawanie i różnicowanie dźwięków z otoczenia, poprawne rozpoznawanie, wyróżnianie i wymawianie wszystkich głosek, analizę i syntezę dźwiękową (głosowanie) wyrazów o prostej budowie fonetycznej, zgodnej z zapisem, doskonalić umiejętności wyraźnego mówienia oraz rozwijać spostrzegawczość wzrokową. Na uwagę zasługuje tu program autorski T. Cicheckiej, N. Michałowskiej

i M. Markiewicza „Jak się bawić i widzieć lepiej”. Autorzy proponują wiele zabaw i ćwiczeń, które są niezwykle przydatne w procesie nauczania. *Proponowane zabawy są łatwe do przeprowadzenia i nie wymagają długich i mozolnych przygotowań. Mogą być atrakcyjnym urozmaiceniem zajęć. (...) Wzrok dostarcza nam od 80 do 90% informacji o otoczeniu, ma więc pierwszorzędne znaczenie przy poznawaniu świata i porozumiewaniu się z innymi ludźmi. Sprawne widzenie jest fundamentem dobrego rozwoju.* Program omawia techniki relaksacyjne, które mogą być stosowane na każdej lekcji.

Uczymy, chcąc osiągnąć zaplanowany cel. Dlatego istnieje potrzeba badania osiągnięć w czytaniu ze zrozumieniem. Można to zrobić za pomocą różnego rodzaju testów. Zagadnieniem tym zajmował się Tadeusz Patrzalek, który w książce *Metodyka testu polonistycznego* (1977) wyznaczył sposób tworzenia narzędzi badawczych do diagnozowania poziomu umiejętności czytania. Według Patrzalka test czytania ze zrozumieniem stanowi niedługi tekst ciągły – dla uczniów klas młodszych może to być opowiadanie. Miarą zrozumienia tego tekstu jest liczba poprawnie rozwiązanych zadań. Sprawdzanie czytania ze zrozumieniem odbywa się również poprzez prowadzenie zeszytów lektur, kronik klasowych, organizowanie uroczystości klasowych, podczas których dzieci mają możliwość prezentowania swoich osiągnięć.

Przykładowy test sprawdzający poziom czytania ze zrozumieniem dla ucznia klasy II

Przeczytaj, co przydarzyło się Twojemu koledze Jackowi. Spróbuj rozwiązać zadania znajdujące się pod tekstem. Jacek ma wiele wątpliwości, pomóż mu je rozwiązać.

Kto winien?²

Jacek tak szybko biegł do domu, aż się zasapał.
– Czy coś się stało? – zapytała mama.
– Nie, nic. Tylko nasza Pani może dziś do nas przyjdzie.
– To dlatego tak się spieszyłeś?
– Tak, bo na moich półkach zrobił się straszny nieporządek, a Pani powiedziała, że przy okazji chciałaby zobaczyć... więc...

Jacek nie chciał usiąść do obiadu, dopóki nie posprzątał w swoim kąciku. Jednak Pani tego dnia nie przyszła, ani na drugi dzień, ani na trzeci. A Jacek w końcu pomyślał, że zapomniała o obietnicy. Kiedy któregoś dnia usłyszał stukanie do drzwi, sądził, że to sąsiadka. A to właśnie była Pani. Weszła do pokoju, a na półkach... lepiej nie mówić. Jacek bardzo się zawstydził. I w końcu nie wiadomo, kto winien. Czy Pani, która nie przychodziła długo, czy Jacek, który nie zawsze dbał o porządek.

- Twoim zdaniem Pani odwiedziła Jacka
 - na drugi dzień rano
 - tego samego dnia, kiedy zrobił porządek
 - niespodziewanie, któregoś popołudnia
- Czy sądzisz, że to co przeżył Jacek
 - jest fantazją
 - zdarza się tylko dzieciom
 - może przytrafić się każdemu
- Które zdanie jest zgodne z tekstem?
 - Jacek najpierw posprzątał w kąciku
 - Jacek od razu zjadł obiad
- O czym należałoby pamiętać po przeczytaniu tego tekstu?
 - trzeba szybko wracać do domu
 - zawsze należy dbać o porządek
 - należy dotrzymywać obietnicy
- Jesteś kolegą Jacka, jaką dasz mu radę?
 - zawsze układaj swoje książki
 - myj ręce przed jedzeniem
 - nie wpuszczaj do domu obcych
- Jak sądzisz, Jacek to chłopiec, który
 - lubił pracę w kuchni
 - zawsze dbał o porządek
 - rzadko sprzątał swój kącik
- Na jakie pytania nie możesz odpowiedzieć po przeczytaniu tego tekstu?
 - dłaczego Pani nie przyszła do Jacka wcześniej?
 - czy mama wiedziała o wizycie Pani?
 - o kim Jacek myślał, słysząc stukanie do drzwi?
- Pomóż autorowi i odpowiedz na pytanie zawarte w tytule: Kto winien?
 - sądzę, że w tej sytuacji nikt nie zawinił
 - wydaje się, że winna jest Pani
 - to Jacek ponosi całą winę
- Twoim zdaniem, aby uniknąć wstydu, Jacek powinien
 - nie zapraszać Pani do swego domu
 - codziennie układać swoje rzeczy

² Bodalska W. *Kto winien?* [w:] *Rośniemy razem*, Wypisy dla klasy II.

- C. nie otwierać drzwi, gdy ktoś puka
10. Autor prosi Cię o ocenę tego tekstu, wybierz jedną z nich:
- A. tekst był nudny
B. tekst był interesujący
C. tekst był dowcipny
11. Jacek napisał trzy zdania o tym wydarzeniu. Niestety do zdań wkradły się błędy. Znajdź je i skreśl!
- A. Pani zapowiedziała swoją wizytę w ogrodzie u Jacka.
B. I w końcu nie wiadomo, kto był winien.
C. Na półkach Jacka zrobił się straszny zielony nieporządek.
12. Spotykasz Jacka na ulicy, jakie zadasz mu pytanie?
.....
13. Jak myślisz, co jutro zrobi Jacek?
.....

Bibliografia

1. Cichecka T., Michałowska N., Markiewicz M. Program autorski „*Jak się bawić i widzieć lepiej*”, Ośrodek Terapii Widzenia, www.treningwidzenia.pl

Autorka jest doradcą metodycznym kształcenia zintegrowanego w Biurze Edukacji m.st. Warszawy

Podręczniki szkolne

Ministerstwo Edukacji Narodowej informuje, że lista podręczników dopuszczonych do użytku szkolnego zamieszczona na stronie internetowej MEN jest sukcesywnie aktualizowana. Dopuszczenie podręcznika do użytku szkolnego następuje z chwilą wydania przez Ministra Edukacji Narodowej decyzji w tej sprawie. Następnie podręcznik zostaje wpisany do wykazu podręczników szkolnych, który jest dostępny na stronie internetowej MEN.

Do czasu wejścia w życie nowego rozporządzenia ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół nauczyciele mogą wybrać każdy z podręczników z wykazu dostępnego na stronie internetowej MEN.

Zasady dopuszczania podręczników do użytku szkolnego określają przepisy art. 22 a ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty oraz rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 5 lutego 2004 r. w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego programów wychowania przedszkolnego, programów nauczania i podręczników oraz cofania dopuszczenia (Dz. U. Nr 25, poz. 220).

Sprawy związane z dopuszczaniem do użytku szkolnego podręczników do kształcenia ogólnego koordynuje Małgorzata Szybalska – Wydział Programów i Podręczników w Departamencie Kształcenia Ogólnego i Specjalnego, tel. (022) 34 74 337 oraz 34 74 713.

Sprawy związane z dopuszczaniem do użytku szkolnego podręczników do kształcenia zawodowego i ogólnozawodowego koordynuje Małgorzata Śliwińska, Departament Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego – Wydział Kształcenia Zawodowego, tel. 34 74 573.

Źródło: <http://www.men.gov.pl/>